

Ks. prof. dr hab. Janusz Bujak
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego
ul. Seminaryjna 2
75-817 Koszalin

Recenzja rozprawy doktorskiej

Jakuba Józefa Woźniaka *Personalny charakter prymatu Piotrowego w tajemnicy Chrystusa i Kościoła w nauczaniu Josepha Ratzingera – Benedykta XVI* napisanej w Katedrze Teologii Systematycznej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Jana Perszona Toruń 2021, s. 437

Kwestia prymatu Piotrowego i sposobu jego sprawowania przez biskupów Rzymu – następców św. Piotra należy do najważniejszych kwestii zarówno w eklezjologii Kościoła rzymskokatolickiego jak i w dialogu ekumenicznym. Można powiedzieć, że Piotr i jego następcy znajdują się w centrum życia Kościoła począwszy od ustanowienia prymatu przez Jezusa Chrystusa (por. Mt 16,18; J 21, 15-17). W okresie dwóch tysięcy lat istnienia Kościoła osoba biskupa Rzymu z jednej strony była „Skałą” i punktem odniesienia w sprawach wiary i jedności Kościoła, z drugiej zaś spotykała się z kontestacją i odrzuceniem, szczególnie w okresie schizmy wschodniej i reformacji protestanckiej. Zarówno prawosławie jak i protestantyzm odrzucają dwa dogmaty papieskie ogłoszone na Soborze Watykańskim I, uznając je za przypieczętowanie błędnego kierunku, w jakim poszedł rozwój prymatu biskupa Rzymu. Sobór Watykański II i okres posoborowy był czasem intensywnej refleksji teologicznej nad prymatem papieskim. Sobór podkreślił, że nie można zrozumieć kolegium biskupów bez jego Głowy, ani Następcy św. Piotra bez jego braci w biskupstwie (por. *Lumen gentium* 22). Eklezjologia *communio*, rozwijana zwłaszcza po Nadzwyczajnym Synodzie Biskupów w roku 1985, również przyczyniła się do lepszego zrozumienia miejsca i roli Biskupa Rzymu we wspólnocie Kościoła. Temat prymatu Piotrowego wszedł do agendy wielu dialogów ekumenicznych prowadzonych przez Kościół rzymskokatolicki a papież Jan Paweł II w encyklice *Ut unum sint* prosił o podjęcie z nim konstruktywnego dialogu na temat takiej formy sprawowania urzędu papieskiego, który byłby do zaakceptowania przez wszystkich chrześcijan (por. *Ut unum sint* 96).

1. Cel i struktura rozprawy doktorskiej

Prymat biskupa Rzymu należy do tematów, które są obecne zarówno w myśli teologicznej Josepha Ratzingera jak i w jego nauczaniu po wyborze na Stolicę Piotrową.

Autor pracy, Jakub Józef Woźniak, chcąc podkreślić znaczenie prymatu papieża, wychodzi od problemu odrzucania autorytetów we współczesnym świecie, w którym panuje *cancel culture* oraz od doktrynalnego zamętu w Kościele (s. 11-12). Doktorant postanowił ukazać prymacjalną funkcję Biskupa Rzymu w dziełach bawarskiego teologa i papieża przez podkreślenie z jednej strony zakorzenienia prymatu papieskiego w wierze i we wspólnocie Kościoła z drugiej zaś przez ukazanie jego charakteru personalnego, osobowego. Ten drugi wymiar, obecny w temacie pracy, Autor rozumie w sensie relacji międzyosobowej pomiędzy Bogiem i człowiekiem, Piotrem i Chrystusem (rozdziały I i II), metody poznania osoby Chrystusa (rozdział III) i koniecznego umiejscowienia prymatu Piotra w „osobie” Kościoła - ludu Bożego i w ramach synodalno-kolegialnej struktury Kościoła (rozdział IV) (s. 16-17). J.J. Woźniak podkreśla oryginalność takiego ujęcia prymatu Piotrowego w teologicznej literaturze polskiej, w której dotychczas wątek prymacjalny w nauczaniu Josepha Ratzingera / Benedykta XVI nie został ukazany w perspektywie wiary i wspólnoty eklezjalnej. Zwłaszcza wymiar wspólnotowy prymatu Piotrowego, czyli umiejscowienie go w ramach *collegium episcoporum*, jest istotny dla Autora dysertacji. Za J. Ratzingerem pragnie on nakreślić zarazem wspólnotowy i osobisty/osobowy charakter posługi papieża (s. 19-20; s. 388).

Aby osiągnąć zamierzony cel, J.J. Woźniak formułuje pytania, na które stara się odpowiedzieć w tekście pracy, dotyczące pochodzenia prymatu papieża *de iure divino* lub *de iure humano*, relacji pomiędzy papieżem a kolegium biskupów, doktrynalnego i pastoralnego charakteru posługi Biskupa Rzymu i oczekiwań współczesnego człowieka względem przywódczej roli papieża.

Autor podkreśla, że myślą przewodnią jego pracy doktorskiej jest teza, że kluczem do zrozumienia teologii prymatu Piotrowego w teologii Josepha Ratzingera / Benedykta XVI są wiara i wspólnota. Następnie Doktorant formułuje sześć hipotez, które zostaną zweryfikowane w prezentowanej pracy: 1. Autorytet papieża opiera się na Bożej obietnicy; 2. W historii Kościoła wciąż na nowo pojawia się problem relacji pomiędzy papieżem a kolegium biskupów; 3. Traktat o wierze dotyczy zarówno *fides qua* jak i *fides quae*; 4. Kolegialność przynależy do hierarchicznej struktury Kościoła; 5. Jedność ludu Bożego zapewnia zarówno kolegialność biskupów jak i eklezjologia *communio*; 6. Posługa papieża

rozszyta się poza granice Kościoła katolickiego, wiąże się ona z obroną godności i praw każdego człowieka.

Na prezentowaną pracę doktorską składa się Spis treści (s. 3-7), Wykaz skrótów (s. 8-10), Wstęp (s. 11-24), cztery rozdziały (s. 25-386), Zakończenie (s. 387-395), Streszczenie w języku polskim i angielskim (s. 396-399) i Bibliografia (s. 400-437).

Rozdział pierwszy (s. 25-74) nosi tytuł *Szymon Piotr*. W oparciu o pisma J. Ratzingera Autor pracy przedstawia trzy etapy relacji Piotra do Jezusa Chrystusa: w czasie ziemskiego życia Zbawiciela, po Jego zmartwychwstaniu i pobyt Piotra w Rzymie. Następnie ukazane jest pierwszeństwo Piotra w gronie Dwunastu i znaczenie zmiany imienia z Szymona na Piotr – Skąła, *Petros*.

Rozdział drugi (s. 75-145) zatytułowany *Prymat papieża*, ukazuje prymat Piotra w Piśmie Świętym, które ukazuje go jako nauczyciela i (Mt 16, 13-17) i pasterza (J 21, 15-19) z woli Chrystusa. Trzeci paragraf mówi o historycznym rozwoju prymatu Piotrowego od dnia Pięćdziesiątnicy do ogłoszenia dwóch dogmatów papieskich na Soborze Watykańskim II 18 lipca 1870 roku.

Rozdział trzeci (s. 146-290) nosi tytuł *Wiara*. To najdłuższa część dysertacji, w zamiarach Autora mająca ukazać główny cel prymatu papieża – umacnianie braci w wierze. Wyrazem tej troski o wiarę Kościoła była posługa Josepha Ratzingera, czy to jako prefekta Kongregacji Nauki Wiary czy jako Następcy św. Piotra – Benedykta XVI. Doktorant wychodzi od kryzysu wiary we współczesnym świecie, od tezy o „śmierci Boga”, następnie przechodzi do omówienia osobowego wymiaru – *fides qua creditur* i nawrócenia, by następnie skupić się na *fides quae creditur*, czyli na omówieniu Składu Apostolskiego w świetle nauczania J. Ratzingera / Benedykta XVI.

Czwarty i ostatni rozdział (s. 291-386) zatytułowany *Wspólnota* wskazuje na drugie, obok strzeżenia wiary, zadanie każdorazowego następcy św. Piotra, jakim jest troska o jedność Kościoła. Ideą przewodnią tej części pracy jest relacja papieża do kolegium biskupów i eklezjologia *communio*.

2. Metoda i źródła pracy

Autor dysertacji wskazuje na kilka metod wykorzystanych przy pisaniu pracy. Jako pierwszą wskazuje metodę systemowo-personalistyczną, w której „źródłem jest osoba ludzka, rozumiana jako najwyższy byt oraz relacja osobowa między Bogiem a człowiekiem”. J.J. Woźniak podkreśla, że „Personalizm jako system będzie stałym punktem odniesienia dla

całości dysertacji”. Jako drugą wskazuje metodę pozytywną, jako że Autor wychodzi „od danych pozytywnych tj. Pisma Świętego i Tradycji, by następnie dokonać analizy tekstów, dochodząc do właściwej syntezy” (s. 18). Mamy zatem wymienione cztery metody zastosowane przez Doktoranta, którymi posłużył się dla wydobycia z dzieł J. Ratzingera / Benedykta XVI nauczania dotyczącego prymatu Piotrowego. Następnie Autor wymienia raz jeszcze, obok metod jako sposób prowadzenia badań analizę „zagranicznych i polskojęzycznych źródeł pierwotnych” oraz „źródeł wtórnych, czyli szeroko rozumianej literatury, odnoszącej się do kwestii biblijnej i historycznej prymatu Piotrowego oraz zagadnień związanych z wiarą i wspólnotą kościelną” (s. 18). W Zakończeniu Doktorant wskazuje jako główną metodę pracy hermeneutykę refleksyjną (s. 387) (jej autorem jest Paul Ricoeur), nie wyjaśniając, jak się ma to stwierdzenie do określenia metod we Wstępie do pracy.

Jako główne źródło rozprawy doktorskiej J.J. Woźniak podaje *Opera omnia* Josepha Ratzingera pod redakcją ks. prof. dra hab. Krzysztofa Góździa i prof. dr hab. Marzeny Góreckiej a szczególnie teksty dotyczące Kościoła i prymatu Piotrowego. Autor pracy korzysta również z polskiego wydania „L'Osservatore Romano” jako źródła tekstów Benedykta XVI.

Doktorant korzystał również z literatury przedmiotowej i pomocniczej (polskiej i zagranicznej) dotyczącej przede wszystkim egzegezy Pisma Świętego, chrystologii i eklezjologii (s. 18-19). Przy opracowaniu rozdziału trzeciego, dotyczącego wiary, głównym źródłem była książka J. Ratzingera *Wprowadzenie w chrześcijaństwo. Wykład o apostolskim wyznaniu wiary* (s. 17).

3. Ocena merytorycznej strony pracy

Praca doktorska J.J. Woźniaka pt. *Personalny charakter prymatu Piotrowego w tajemnicy Chrystusa i Kościoła w nauczaniu Josepha Ratzingera – Benedykta XVI* jest interesującym studium nad prymatem papieskim w pismach J. Ratzingera / Benedykta XVI. Autor wydobyl z nich zarówno wymiar relacji osobistej i osobowej Szymona Piotra z Jezusem Chrystusem, jak i zadania każdorazowego Następcy św. Piotra odnośnie wiary i wspólnoty Kościoła. Doktorant wykazał się dużą znajomością nie tylko dzieł bawarskiego teologa, ale również literatury przedmiotu i literatury pomocniczej. W całej pracy doktorskiej można dostrzec wpływ metody teologicznej Josepha Ratzingera, a zatem mocny akcent postawiony na Pismo

Święte i egzegezę, odwołania do św. Augustyna, Romano Guardiniego, odniesienie do świata współczesnego i kryzysu wiary, chrystocentryzm, podkreślanie relacji wiary i rozumu.

Rozdział pierwszy ukazuje „Ratzingerowy «życiorys Piotra», z uwypukleniem funkcji «pierwszego» we wspólnocie apostołów, a później także w pierwotnym Kościele” (s. 397). Na s. 36 mamy niejasne zdanie o „spółce rybackiej (w znaczeniu świeckim)” powołanej przez Jezusa na której czele stoi Szymon zgodnie z Łk 5,10 (s. 35-36). Argumentując pierwszeństwo Piotra w gronie Dwunastu Doktorant wyjaśnia symboliczne znaczenie tej liczby jako początku nowego, „większego Izraela” (s. 48-52). Kiedy omawia nadanie nowego imienia Szymonowi – *Petros*, Woźniak wskazuje na analogiczne wydarzenia w życiu Abrahama, Sary i Jakuba oraz na niezwykłość imienia, tłumaczonego na język grecki (s. 66-70).

W rozdziale drugim pt. *Prymat papieża* Doktorant omawia dwa najważniejsze teksty biblijne dotyczące ustanowienia prymatu Piotrowego i jego historyczny rozwój. Autor dogłębnie analizuje Mt 16, 13-17 i J 21, 15-19. Ukazuje wyznaczenie wiary Piotra jako fundament jego posługi pasterskiej. Wiara ta, podobnie jak w przypadku Abrahama, jest opoką, skałą, na której zbudowany jest Kościół (s. 89-91). Trzeci paragraf poświęcony jest rozwojowi prymatu papieskiego w historii Kościoła z Soborem Watykańskim I włącznie. Doktorant słusznie zauważa, że w pierwszym tysiącleciu od momentu założenia nowej stolicy cesarstwa w Konstantynopolu narastało napięcie pomiędzy „starym” a „nowym” Rzymem, jako że ten drugi pragnął być na równi z pierwszym. W drugim tysiącleciu sprawowaniu władzy papieża na Zachodzie zagrażały z jednej strony wewnętrzne problemy Kościoła (m.in. koncyliaryzm) z drugiej zaś strony władcy świeccy, którzy pragnęli sobie Kościół podporządkować, podkreśla Doktorant (s. 124-139).

Rozdział trzeci ukazuje akt wiary – *fides qua creditur* – i jej treść – *fides quae creditur* w pismach Josepha Ratzingera / Benedykta XVI ale również innych papieży (Jan Paweł II, Franciszek) i teologów. Na stronach 167-169 w podpunkcie mówiącym o racjonalności wiary, znajdziemy jednak więcej treści na temat wiary. Rozdział ten może się wydać niezwiązany bezpośrednio z tematem pracy, jednak Autor dysertacji podkreśla, że ta część pracy ma podkreślić, że najważniejszym celem urzędu Piotrowego jest „szeroko rozumiana «posługa wierze»”, dlatego zdecydował się na przedstawienie, choć niekompletne, wykładu wiary Benedykta XVI na podstawie Składu Apostolskiego (s. 290).

W czwartym i ostatnim rozdziale pt. *Wspólnota* J.J. Woźniak wydobywa z myśli teologicznej Josepha Ratzingera / Benedykta XVI treści, które mówią o kolejnym zadaniu św. Piotra i jego następców, jakim jest troska o jedność Kościoła. Autor dysertacji wychodzi od

kolegialnej struktury Kościoła i w Kościele. Dokonuje porównania chrześcijańskiej koncepcji *Ekklesia* z grecką *polis*. Stwierdza również, że odpowiadając na błędy reformacji kard. Robert Bellarmin zbyt mocno podkreślił instytucjonalny wymiar Kościoła, zaraz potem jednak stwierdza, że nie pomijał on misteryjnego charakteru Kościoła (s. 294-300). Niezbyt jasny jest fragment mówiący o odróżnieniu w okresie średniowiecza w urzędzie biskupa *ordo* od *iurisdictio* (s. 312-313). W paragrafie drugim dotyczącym struktury urzędu w Kościele katolickim Doktorant pisze o trojakim kolegium: wspólnota Kościoła, prezbiterat i episkopat wzajemnie ze sobą połączonych na każdym poziomie dzięki komunii z Następcą św. Piotra (s. 318-319). Mówiąc o rozumieniu urzędu w Kościele pierwszego wieku została podkreślona całkowita nowość chrześcijańskich posług i zerwanie z językiem sakralnym, z którego chrześcijaństwo wyrosło (s. 324-329). Warto jednak pamiętać, że Ratzinger mocno podkreślał, że kapłaństwo Starego Przymierza znajduje swoje wypełnienie w kapłaństwie Nowego Testamentu. Paragraf trzeci rozwija obraz Kościoła jako *communio*, obecny w konstytucji *Lumen gentium*, ale rozwinięty po Nadzwyczajnym Synodzie Biskupów w roku 1985 i wyrażony w liście *Communione notio* podpisany przez kard. Josepha Ratzingera w 1992 roku (s. 348-358). Pisząc o zadaniach papieża, Autor pracy podkreśla, że jest on również obrońcą godności człowieka, zwłaszcza tam, gdzie jest ona zagrożona przez rządy i ideologie. Współcześnie papież jest „sumieniem świata” i obrońcą prawa naturalnego (s. 376-385).

Niestety, mówiąc o różnych wymiarach posługi jedności papieża, *ad intra* i *ad extra* Kościoła rzymskokatolickiego, Autor nie wspominał o jego zadaniach dotyczących jedności podzielonych chrześcijan. Tymczasem temat prymatu w dialogu ekumenicznym, zwłaszcza z Kościołami prawosławnymi, jest wyraźnie obecny w teologicznej myśli J. Ratzingera / Benedykta XVI.

Podsumowując treść czterech rozdziałów pracy należy wyrazić uznanie dla pracy wykonanej przez Doktoranta jak i Promotora. Temat pracy - prymat Biskupa Rzymu – jest ze wszech miar aktualny. Podkreślenie personalnego wymiaru prymatu papieża i jego odpowiedzialności za integralność wiary i wspólnoty Kościoła koresponduje z pragnieniem obecnego Następcy św. Piotra, Franciszka, który pragnie bardziej jeszcze podkreślić kolegialny i synodalny wymiar Kościoła. Szczególnie cenne są, moim zdaniem, dwa pierwsze rozdziały dotyczące osoby i prymatu św. Piotra oraz rozdział czwarty, w którym Autor dysertacji podjął temat Kościoła jako *communio*.

W odniesieniu do treści pracy chciałbym zadać dwa pytania.

Jak rozumie Joseph Ratzinger / Benedykt XVI synodalność Kościoła?

Jakie główne przeszkody w akceptacji prymatu papieża dostrzega Joseph Ratzinger / Benedykt XVI w dialogu ekumenicznym z Kościołami prawosławnymi i Wspólnotami protestanckimi i w jakim kierunku idą jego propozycje w celu ich pokonania?

4. Ocena formalnej strony pracy

Język i styl pracy nie budzą zastrzeżeń. Spis treści jest jasny i przejrzysty, choć może nieco zbyt szczegółowy. Zdarzają się błędy językowe, np. mniej więcej do strony 200 Autor stosuje Tetragram JHWH, później zaś JHWE. W rozdziale trzecim zdarzają się braki w formatowaniu tekstu. Na stronie 249 mamy nazwisko Witczak zamiast Witczyk. Na stronie 355 zdanie jest niejasne: „...chrystologia, która reflektuje o komunii między Bogiem a ludźmi”; na stronie 361 czytamy, że sobory omawiają relację „pomiędzy Osobą Boską a osobą ludzką w Jezusie Chrystusie”; na s. 366 zaś: „...w kanonie szóstym Soboru icensego”.

Budzi podziw bardzo obszerna bibliografia. Pisma Josepha Ratzingera – Benedykta XVI są ułożone w kolejności alfabetycznej, jednak w pierwszych trzech dziełach na s. 400 i na stronach 406-407 zasada ta nie została zachowana. Dokumenty soborów zostały podane również w kolejności alfabetycznej, chociaż wydaje się, że lepsze jest kryterium chronologiczne. Autor na s. 414 podaje dwa dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej: na temat etyki uniwersalnej i prawa naturalnego oraz o zmyśle wiary w języku włoskim, zostały one jednak przetłumaczone na język polski. Zdarzają się drobne potknięcia w zapisie artykułów, np. na s. 429 Nawracała T., brak roku wydania czasopisma.

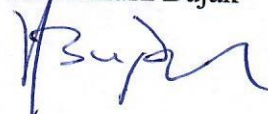
5. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska pana Jakuba Józefa Woźniaka *Personalny charakter prymatu Piotrowego w tajemnicy Chrystusa i Kościoła w nauczaniu Josepha Ratzingera – Benedykta XVI* zasługuje na duże uznanie. Treść pracy, jej struktura, obszerna bibliografia dowodzą, że Autor dobrze poznał i przyswoił sobie teologiczną myśl J. Ratzingera odnośnie prymatu Biskupa Rzymu. Jego znajomość literatury przedmiotowej i pomocniczej dotyczącej prymatu papieskiego sprawiła, że myśl bawarskiego Teologa została umieszczona w kontekście współczesnej myśli teologicznej, co tylko podkreśliło jej oryginalność i aktualność. Uwagi krytyczne nie odbierają wartości naukowej omawianej pracy.

Wnioskuje zatem do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu o kontynuowanie postępowania w sprawie nadania panu J.J. Woźniakowi stopnia naukowego doktora nauk teologicznych.

Koszalin, 27.11.2021

ks. prof. dr hab. Janusz Bujak

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Bujak', written over the printed name.